

ДУАЛНА ЦИРКУЛАЦИЈА - ЗАОКРЕТ У КИНЕСКОЈ ЕКОНОМСКОЈ РАЗВОЈНОЈ ПОЛИТИЦИ

Др Катарина Закић¹

Апстракт: Народна Република Кина је почевши од 1949. године започела трансформацију кинеске економије, која се пре тога вековима није значајније мењала. Земљу је од тада очекивао дуг и тежак пут промене политичког, економског, правног и социјалног окружења, а који је имао за циљ да ублажи и у крајњој инстанци искорени сиромаштво у Кини. Многобројни циклуси промена, зацртани у чувеним кинеским петогодишњим плановима развоја, били су основа и ослонац за спровођење реформи. Многе реформе су биле неуспешне, попут политике „Великих скокова“, али су друге, као политика „Отворених врата“ или „Излазити напоље“, биле веома успешне. Шездесет година након увођења првих економских реформи, дакле од 2010, Кина је успела да постане светска економија број два. Она се данас сусреће са новим изазовима и циљевима. Главни кинески циљ је да до 2035. године оствари план зацртан кроз Визију 2035, која подразумева да бруто домаћи производ буде 30.000 америчких долара по глави становника. Тиме би Кина остварила свој циљ да постане модерно развијена социјалистичка економија, а уједно би и значајно угрозила прво место Сједињених Америчких Држава у погледу величине економије. Да би се овај циљ остварио Кина је морала да уведе нове промене у својој економији, које су предвиђене 14. планом развоја, а

¹ Научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд, katarina@diplomacy.bg.ac.rs

Рад је настао у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2022. године“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а који реализује Институт за међународну политику и привреду током 2022. године.

које ће се спроводити уз помоћ нове парадигме развоја назване Дуална циркулација. Она подразумева заокрет у досадашњем правцу развоја, те веће ослањање на сопствене економске потенцијале, а мање на екстерна тржишта. Главни циљ овог рада је да укратко прикаже досадашњи економски развој НР Кине, да укаже на новине у погледу нове парадигме, као и да идентификује основне проблеме у остваривању нових циљева. Основно методолошко средство за проучавање промена биће квалитативна анализа примарних и секундарних података, а основно истраживачко питање је: *Да ли Кина може остварити зацртани циљ Визија 2035 захваљујући променама у начину развоја?*

Кључне речи: НР Кина, економски развој, Дуална циркулација, 14. петогодишњи план развоја, Визија 2035

Историја кинеских петогодишњих планова развоја

Посматрајући економски развој Кине од времена првих кинеских царева па до данас, стиче се утисак да су изазовни економски периоди били уједно и периоди када је Кина учила највредније и најзначајније лекције о развоју свог друштва. Било их је доста, и из те тачке гледишта и уједно сагледавајући економску историју Кине тешко је и замислити колико је одрицања и напорног рада великог броја кинеских генерација било потребно како би данашње генерације кинеског нараштаја имале бољу економску свакодневницу него њихови преци. Суноврат кинеског царства, војне побуне, грађански рат, као и Други светски рат, означили су период великих промена и неизвесне кинеске будућности. Тек је оснивањем Народне Републике Кине 1949. године остварена политичка стабилност земље, а уједно је и покренут нови правац и пут економског развоја. Овакав развој и одговарајуће економске политике показале су како се из сиромаштва и оскудице може, одговарајућим економским мерама, постићи економски успех. Без обзира на постигнуте стопе раста бруто друштвеног производа, смањења сиромаштва, те јачања кинеске привреде, пред земљом је стајало непрекидно осматрање унутрашњих и спољашњих економских прилика, те усклађивање са њима. Но без одговарајућег националног јединства и политичке подршке ништа од економских промена не би било могуће остварити. Стога и велика повезаност кинеског народа и Комунистичке партије Кине (КПК) није без

основа и управо је КПК довела Кину до места које она данас заузима како у геоекономском, тако и у геополитичком смислу.

Кинеском партијском руководству је од почетка стварања НР Кине било јасно да је, поред унутрашње политичке стабилности земље након протеривања владе Чанг Каишека (*Chiang Kai-shek*), неопходно и народу обезбедити нормалну економску егзистенцију, која у том тренутку за већину није постојала. Било је такође јасно да се тако нешто неће лако постићи, и да ће проћи доста година како би се осетио први бољитак. С обзиром на то да је Кина у послератном периоду имала блиске и пријатељске односе са Совјетским Савезом (СССР) и да су обе државе на политичком нивоу пратиле исту идеологију, могло се и очекивати да ће економски начин развоја Совјетског Савеза бити узор новом кинеском руководству. Према Бремелу (*Bramell*), тада је питање само било да ли ће Кина одабрати совјетски модел развоја који је спровођен у периоду од 1921. до 1928. године, или ће преузети Стаљинов модел интензивног развоја који је примењиван након овог периода [2008, 85]. Одлучило се да се примени први модел, јер више одговарао тадашњим економским приликама и био је постепенији. До промене у развоју дошло је 1955. године, када је кинески председник Мао (*Mao*) донео одлуку да се пређе на други, интензивнији модел развоја, који је подразумевао и национализацију пољопривредног земљишта, које до тада није било национализовано [*Ibidem*]. Такође, и Бремел и Бабић (2007) наводе да је услед совјетског модела развоја у Кини прихваћен модел развоја прво тешке, а тек након тога и лаке индустрије, а главни разлог зашто је тако урађено била је чињеница да је због великих претњи у окружењу морала да се оспособи војна индустрија, што је последично значило и развој тешке индустрије. Дакле, током спровођења првог плана развоја форсиран је развој тешке индустрије, а по цену заостајања лаке индустрије и поготово пољопривреде. У исто време је и један од најпрепознатљивијих елемената кинеске економије – петогодишњи план развоја – управо и потекао из тековина тадашњег совјетског економског модела.

Политика „Великих скокова унапред“ примењена је током другог плана развоја и подразумевала је велике инвестиције у производњу гвожђа и челика, што је подразумевало повлачење сељака са ораница. Планови су били велики, успех солидан, али је цех био превелики. У прве три године спровођења ове политике (1958–1960) владала је велика глад и преминуло је између 12 и 30

милиона људи. Процене су различите јер подаци из тог времена нису били прецизни (Bramell 2008, 126). Иако су почетком шездесетих година 20. века односи Кине и СССР-а захладнели, многи елементи економског развоја, научени од Совјета, остали су у примени и након прекида односа, укључујући и петогодишње планове (Babić 2007, 355–356). Током 1961. године престала је да се спроводи политика Великих скокова унапред и пољопривредни сектор је почео полако да се опоравља.

Табела 1 – Кинески петогодишњи планови по годинама

План	Период	План	Период
Први план	1953–1957.	Осми план	1991–1995.
Други план	1958–1962.	Девети план	1996–2000.
Трећи план	1966–1970.	Десети план	2001–2005.
Четврти план	1971–1975.	Једанаести план	2006–2010.
Пети план	1976–1980.	Дванаести план	2011–2015.
Шести план	1981–1985.	Тринаести план	2016–2020.
Седми план	1986–1990.	Четрнаести план	2021–2025.

Завршетак другог, те наставак трећег и четвртог плана протекао је у стварању самодоволне привреде, јер је након разлаза са СССР-ом Кина на неки начин остала сама и није имала друге опције за стварање стратешког партнерства. Стога је спровођење реформи унутар економске политике било отежано, а додатно је погоршано од 1964. године, када је почела да се спроводи Културна револуција. Она је *de facto* трајала све до Маове смрти 1976. године, а означила је гушење и протеривање првенствено интелектуалаца (који су имали другачији поглед од Маоа на развој Кине) на принудни рад у села. Иако су и током овог периода економски параметри наставили да расту, развој је значајно успорен и нанета је велика штета пре свега у сектору образовања, а након тога и технолошког развоја. Пред крај Маоовог живота, а под утицајем тадашњег председника Владе НР Кине Џоу Енлаја (*Zhou En-lai*) и Денг Сјаопинга (*Deng Xiaoping*), започето је отварање ка иностранству и прекид развоја ослоњен на самодовољност (Babić 2007, 360).

Овај тренд отварања ка иностранству настављен је поготово током шестог и седмог плана, када је Денг спроводио политику „Отворених врата“, која је сада означила постепено отварање Кине ка свету те стварање специјалних економских зона у приобалним подручјима, у којима су страни инвеститори могли да отварају своје компаније или испоставе. Ови планови поставили су темељ ономе што је Кина данас, а то је друга највећа економија на свету.

Наследници Денг Сјаопинга, потоњи кинески председници Ђианг Цемин (*Jiang Zemin*), Ху Ђинтао (*Hu Jintao*) и Си Ђинпинг (*Xi Jinping*), наставили су реформе у истом смеру, сваки од њих стварајући планове развоја који су пратили кинеску ситуацију, али и међународно окружење. Кина је постала препознатљива пре свега по развоју индустрије, а након тога и пољопривреде. Последње две деценије Кина је стварала и јаку технолошку и иновативну основу да се препозна и као ИТ сила, која крупним корацима граби напред.

Треба рећи да су се и планови сами по себи мењали. У том смислу одреднице и начин спровођења планова нису били исти у време председника Мао Цедунга или председника Ху Ђинтаоа. Први планови су и те како имали ослонац у совјетском моделу планова, али ови каснији, који су ступили на снагу након деведестих година 20. века, имали су потпуно другачију оријентацију (Heilmann & Melton, 2013, 582). За разлику од првих планова који су имали стриктно хијерархијски, строго командни и извршни карактер, планови су се полако током времена мењали и постали су више врста упутства (*guidance*) и усмеравања на који начин да се остваре циљеви задати у плановима (Hong 2018, 15). Бројке су све чешће биле замењене квалитативним критеријумима (Hu 2013, 631), а локалним (провинцијским, градским и окружним) нивоима је остављено да у складу са својим могућностима остварују зацртане планове. То не значи да се кинеско руководство одрекло централизованог управљања, напротив, али се схватило да је потребно неке ствари децентрализовати и одредити механизме и кадрове који ће контролисати појединачно и укупно извршење планираних задатака (Heilmann & Melton, 2013, 583).

Дакле, циклуси промена у Кини до 14. плана могли би се класификовати на следећи начин:

1. циклус је први део Маоове владавине, све до разлаза са СССР-ом – до тада је Кина била релативно отворена ка сарадњи са иностранством, а најважнији партнер је био СССР;

2. циклус је настао након разлаза у политичкој и економској сарадњи са СССР-ом и то је период самодовољности, који је трајао од 1960. па све до 1971. године; мада и период од 1971. до Маоове смрти 1976. није био скроз отворен за инострану економску сарадњу, ипак је означио заокрет у размишљању;

3. циклус траје од доласка Денг Сјаопинга на власт па све до 2021. године и он се условно може поделити на два периода – први је период постепеног отварања за иностране инвестиције, а други потпуног отварања Кине ка сарадњи са иностранством, укључујући и њено приступање Светској трговинској организацији, те поред тога и велика улагања Кине у иностранство; том периоду, као круну свих напора, треба додати и стварање иницијативе „Појас и пут“;

4. циклус је званично започео са увођењем новог 14. плана развоја, мада се основе за његово стварање могу наћи и раније; овај циклус подразумева стварање новог баланса у кинеској економији, који подразумева веће ослањање на сопствене снаге, односно већу дозу самодовољности, уз истовремено развијање економских односа са иностранством.

Сагледавајући све наведене информације и уочавајући нове промене у развоју које су представљене у 14. плану развоја, основни циљ овог рада је да одговори на питање да ли је реално оствариво да Кина до 2035. године утростручи свој БДП по глави становника и достигне зацртани циљ од 30.000 америчких долара. У оквиру анализе примениће се квалитативна анализа примарних и секундарних података који су до сада доступни, како би се анализирао могућност остварења овог плана. Главни разлог зашто се анализи приступа на овај начин јесте у чињеници да је овај циљ зацртан 2012. године, а да су се економске и политичке околности у наредних десет година веома промениле, и то на горе, те се оправдано поставља питање да ли у овако отежавајућим околностима има простора за грешку и који све изазови у том погледу чекају Кину. С обзиром на то да је 14. план развоја изашао пре непуних годину дана у односу на тренутак писања овог рада средином 2022. године, за сада су могућности за квантитативну анализу ограничене и много тога ће бити јасније почетком 2023. године, када ће подаци о првој години спровођења плана бити јавно доступни. Тада ће и анализа моћи да буде знатно прецизнија, што значи да овај рад у том смислу има ограничене домете и та

квантитативна анализа може бити предмет разматарања нових истраживања.

14. петогодишњи план и Визија 2035

Четрнаести петогодишњи план развоја ступио је на снагу 2021. године. Кратку најаву о томе шта ће он садржати дао је кинески председник Си Ђипинг 2020, и то у жеку прве године светске пандемије. Кина је у том тренутку имала јасну представу о томе шта наредне године у економском смислу треба да донесу овој земљи и на који начин економску стратегију развоја треба модификовати и прилагодити новим околностима. Станојевић сматра да нова стратегија развоја није последица само новонасталих околности везаних за пандемију. Према њеном виђењу потребе за преоријентацијом у кинеском начину развоја су, између осталог, биле везане и за последице светских економских дешавања почев од 2010. године, а које су односиле на јачање протекционизма у области трговине и инвестиција [2022, 108]. Дакле, већи број разлога усмерио је Кину ка новом начину развоја.

Неопходно је додати да је и ова стратегија развоја, као и претходне, у функцији остваривања кинеских националних економских интереса. Јасније одређење ових интереса можемо пронаћи у оквиру тзв. два *вековна циља* (centennial goals). Вековне циљеве дефинисала је КПК 2012. године и они представљају основу за дефинисање свих осталих кинеских економских планова, стратегија и политика (Lu 2016, 81). Први циљ је већ остварен, а он је подразумевао да се у 2021. години² постигне душло већи БДП по глави становника него што је био 2010, што је око 10.000 америчких долара. Тиме је, према званичним кинеским изворима, постигнуто да Кина постане *умерено просперитетно друштво* (moderately prosperous society). Други циљ је да до 2049.³ Кина постане *модерна социјалистичка држава* (modern socialist country), а основна тежња у оквиру тога је да се до 2035. године оствари Визија 2035. Она

² КПК је те године прославила 100 година од оснивања, тако да је симболика ове године била значајна.

³ НР Кина те године прославља 100-годишњицу од оснивања, те и овде симболика долази до изражаја.

подразумева да се БДП по глави становника скоро утростручи у односу на 2021. годину, када је био 10.500 америчких долара (The World Bank), и достигне ниво од 30.000 долара. Овакве процене и тежње које су зацртане 2012. године јесу претпостављале одређене промене у економском окружењу, али засигурно нису могле предвидети пандемију, нити заоштравање сукоба у Украјини. Ти догађаји утицали су и још увек утичу на економске процесе у свету, те их ни Кина није поштеђена. Стога је управо значај 14. петогодишњег плана развоја велики, а нова парадигма развоја која је у њему дефинисана, под називом Дуална циркулација, имаће можда и пресудну улогу у економској будућности Кине.

Пре него што се детаљније објасни начин функционисања нове стратегије развоја, њу је неопходно посматрати у светлу свих осталих политика и циљева дефинисаних у 14. плану. Овај план садржи укупно 19 чланова који дају одреднице за развој кинеског друштва у периоду од 2021–2025. године (CSET 2021). Првих девет чланова односи се на економске циљеве и политике, а члан четири, конкретно, на Дуалну циркулацију. Чланови 10–14 односе се на промене у квалитету живота кинеских грађана, које је неопходно спровести у области образовања, унапређења заштите животне средине, бољег јавног управљања и тако даље. Чланови 15 и 16 односе се на кинески безбедносни аспект, односно на унапређење војне спремности Кине и боље обезбеђивање заштите кинеских националних интереса. Чланови 17 и 18 односе се на владавину права и на очување принципа *Једна земља, два система* (One country, two systems). Последњи члан је посвећен осигурању постизања претходних планова дефинисаних у појединачним члановима. Дакле, посматрано у тоталу, економском делу посвећена је највише пажња, што је и иначе уобичајено, али је неопходно додати да план развоја није искључиво економски, већ да се њиме дефинишу и општи друштвени планови и циљеви у областима политике, безбедности, социјалне политике и јавне управе.

Дуална циркулација – заокрет у начину економског развоја

Последња година 13. петогодишњег плана била је обележена почетком светске пандемије. Формално посматрано епидемија је почела крајем 2019. године у Кини, у провинцији Вухан (*Wuhan*), а светска пандемија је проглашена тек у марту 2020. године. До тог

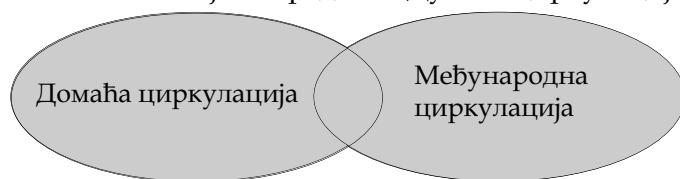
марта Кина је већ искусила озбиљан проблем пре свега на нивоу здравствене безбедности, а након тога су уследили и економски проблеми. Без обзира на то што је Кина већ имала прилике да се суочи са епидемијама у новије доба, и то САРС вируса 2002. године, те птичијег грипа H1N5 2003, ниједна од њих није била толико велика, заразна и смртоносна као пандемија вируса корона. Сам почетак пандемије вируса корона временски се поклопио са крајем 13. петогодишњег плана и, на неки начин, резултати проистекли из овог плана остали су у сенци пандемије. С обзиром на то да се планови припремају доста унапред, одреднице 14. плана постојале су и пре пандемије, али је она сигурно помогла у сагледавању додатно погоршаних светских економских и политичких прилика те учврстила уверење кинеских званичника да је неопходна промена у економском развоју.

Шта је у ствари Дуална циркулација и шта се под њом подразумева? Пре свега треба нагласити да кинески стратегији од оснивања модерне Кине па до данас прибегавају давању специфичних назива одређеним политика или стратегијама развоја. Оваква пракса има за циљ да се ширим народним масама на један релативно једноставан, концизан начин објасни шта су сврха или циљ мера које се спроводе. Тако је, рецимо, стратегија „Великих скокова унапред“ (Great Leap Forward) спроведена током владавине Мао Цедунга означавала економску политику у којој Кина крупним корацима граби напред, у том случају путем великих скокова (раста) стопе БДП-а, уз првенствено развој тешке индустрије. Стратегија „Изазити напоље“ (Going Global) подразумевала је излазак кинеских компанија на инострану тржишта, те улагање у различите облике делатности. Дакле, називи су увек у функцији онога што се ради, а јасно дају информацију која стратегија је приоритет и која је њена сврха.

Термин циркулације у економији није непознат и користио се и раније – на пример циркуларна економија или циркулација (кружење) валута, тј. новца. Значења су наравно различита, али имају исту основу, а то је латинска реч *circularis* која значи круг. У том смислу флоскула Дуална циркулација, према кинеским стратезима, указује на то да ће се економски циклуси у Кини посматрати из два угла – домаћег циклуса (циркулације) и међународног циклуса (циркулације). Разлог зашто се прво теоријски, а онда и у пракси ови циклуси посматрају одвојено, а у исто време и испреплетано (видети слику 1), јесу у чињеници да су се кинески економски приоритети

променили. За разлику од времена „Политике отворених врата“, која је почела 1978. године и заснивала се на великој међународној циркулацији, а која је подразумевала отварање Кине ка иностраним улагањима и стварању кинеске економије која ће бити окренута ка извозу, Дуална циркулација даје предност домаћем тржишту, тј. домаћој производњи и домаћој продаји, или боље речено „Произведено у Кини, за Кину“ (Made in China for China).

Слика 1 – Развојна парадигма Дуална циркулација

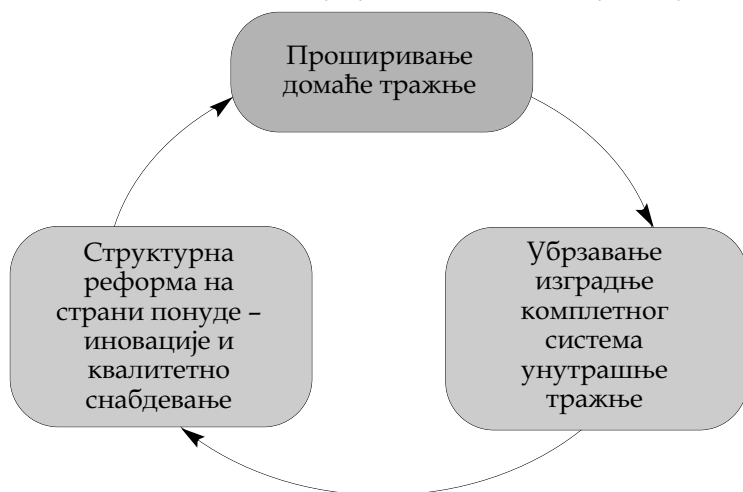

Извор: Zakić Katarina. 2021. "New development paradigm within the Chinese 14th five-year plan-Chinese vision of modern China", *The Review of International Affairs*, Vol. LXXII, No. 1183, p. 73.

На слици 2 приказано је како је замишљено да се у оквиру парадигме постигну реформе унутар домаће циркулације и који су механизми на којима ће цела реформа почивати.⁴ Основа реформе система је домаћа тражња. Процена је да постоје велики неискоришћени капацитети за повећање домаће тражње, која се може формирати како у урбаним, тако и у руралним срединама. Да би се стимулисала домаћа тражња, односно потрошња, неопходно је са друге стране изградити одговарајућу домаћу понуду. Замисао је да ће Кина овакву понуду имати уколико се унапреде производи и услуге који се нуде на домаћем тржишту, и то пре свега кроз иновације и унапређење квалитета производа и услуга. Оваква реформа понуде повратно ће утицати на додатно повећање тражње, те ће се циклуси изнова понављати.

⁴ Напомена: За потребе рада коришћен је енглески превод 14. плана развоја који је објавио Center for Security and Emerging Technology, 2021. "Outline of the People's Republic of China 14th Five-Year Plan for National Economic and Social Development and Long-Range Objectives for 2035", English translation of the Chinese official document published on the website of Xinhua on March 12, 2021. https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/t0284_14th_Five_Year_Plan_EN.pdf

Слика 2 – Репорме унутар домаће циркулације

Извор: Zakić Katarina. 2021. "New development paradigm within the Chinese 14th five-year plan-Chinese vision of modern China", *The Review of International Affairs*, Vol. LXXII, No. 1183, p. 73.

Овим путем Кина ће у великој мери покушати да промени досадашњу структуру домаће тражње и понуде. Тај циљ ће се остварити путем имплементације различитих стимулативних мера, које ће на крају довести до жељених резултата. Пре свега, кинеска влада жели да промени *домаћу циркулацију*, и то на страни *понуде* тако што ће:

- повећати адаптивност понуде тако да више одговара захтевима домаћег тржишта;
- унапредити проток ресурса и фактора неопходних за производњу и пружање услуга;
- пружити државну административну помоћ како би се омогућила несметана домаћа циркулација, а то је пре свега везано за смањење локалног протекционизма или монопола;
- радити на унапређењу економских политика које ће утицати на домаћу понуду (унапређење пореског система, повећање улагања у истраживање и развој, смањење разлика у дохоцима итд.) (Zakić 2021, 74).

Са друге стране, у погледу тражње влада ће радити на свеобухватној промоцији домаће потрошње, уз истовремено повећање домаћих инвестиција. Што се тиче потрошње, циљ је да се група становништва са пре свега средњим нивоом дохотка стимулише да више троши, и то пре свега да троши доходак у области образовања, здравства, туризма и спорта, дакле у оквиру делатности којима се може побољшати квалитет живота кинеских држављана.

Осим ових мера, кинеска влада ће истовремено радити на унапређењу односа између домаће и међународне циркулације. Међународна циркулација није изостављена и радиће се подједнако на њеном унапређењу, али је, као што је већ раније речено, предност дата домаћој циркулацији. Што се тиче међународне циркулације акценат је на:

- унапређењу односа увоза и извоза, тако што ће се повећати квалитет увозних производа, а и Кина ће тежити да више извози производе са већом додатом вредношћу, који су квалитетнији и иновативнији;
- привлачењу одговарајућих страних директних инвестиција у Кину, пре свега у области телекомуникација, информационих технологија и савремених услуга;
- тражењу одговарајућих сектора индустрије и услуга у које ће Кина инвестирати на међународном плану, уз истовремено тражење и проналажење региона и држава са којима може успешно сарађивати (Zakić 2021, 74).

Треба додати да је, поред објашњења начина функционисања Дуалне циркулације, у плану дефинисано и које ће области привреде имати приоритет у развоју, а то су телекомуникације и информационе технологије, пољопривреда и зелена енергија. Дакле, за функционисање савремене кинеске економије битно је да се што више улаже у истраживање и развој како би у том смислу достигла развијене земље и како не би у том погледу више од њих толико зависила (Kwan 2021). Једно од стратешких питања које је с тим у вези потребно решити јесте самостална производња полупроводника (semiconductors), који су апсолутно неопходни за производњу чипова који се уграђују у све техничке уређаје па и електричне аутомобиле, а којима Кина даје предност у развоју у наредним деценијама. Према Лиу (Liu), Кина је током 2019. године од укупне потрошње чипова самостално производила 30%, а план је да до 2025. подигне

самосталну производњу чипова на 70% [2021, 3]. Поред тога, Кина жели да буде самосталнија у производњи хране, и у том смислу примена принципа паметне пољопривреде,⁵ који су дефинисани и пре изласка овог плана, такође ће бити у центру пажње у наредне четири године. И на крају, зелена енергија је такође у фокусу. С обзиром на то да је кинески председник Си Ђинпинг најавио да је Кина посвећена циљу да до 2060. године буде карбонски неутрална, онда ни не чуди посвећеност развијању зелене енергије.

Према томе, Кина је, генерално посматрано, идентификовала најважнија и да их тако назовемо уска грла привреде, на којима мора опсежно да се ради како би се постигло правилно функционисање Дуалне циркулације. Похвално је што су места која су идентификована у плану стварно места која су неопходна за исправку. У том смислу постоји добра доза самокритичности када су економски проблеми у питању, али с друге стране и доза оптимизма да се могу реализовати озбиљни и тешки планови и циљеви.

Изазови у остваривању циљева

Главна питање које се истражује у овом раду јесте да ли је могуће уз помоћ нове парадигме развоја, Дуалне циркулације, остварити циљ Визија 2035, односно да ли је могуће да у наредних петнаест година Кина скоро утростручи свој БДП по глави становника и постане модерна социјалистичка земља? Одговор је доста сложен, али се може рећи да ће могућност и начин остваривања овог циља и те како зависити од развоја међународних односа у наредном периоду и начина решавања постојећих сукоба. Политички аспект и расплет, ако се уопште деси, свих латентних и постојећих међународних сукоба у великој ће мери утицати на овај исход. Они ће вероватно бити јачи и од утицаја пандемије која се и даље осећа, али чије се дејство смањује. Државе су научиле како да се боре са изазовима и последицама пандемије, те су и одговори пре свега у области здравствене заштите, али и економије, целисходнији,

⁵ О томе шта је паметна пољопривреда и који су основни принципи њеног развоја у Кини видети: Nataša Stanojević. 2021. "Green Silk Road and Sustainable Agriculture in Southeast Europe", Working paper China – CEE Institute, No. 8, p. 1-17, Working_paper-202108-Nataša-Stanojević.pdf (china-cee.eu)

конкретнији и успешнији. Стога, без обзира на то колико је тешко и даље се борити са пандемијом, политички аспект је знатно теже држати под контролом него економски.

Што се тиче заокрета у кинеском економском развоју, мора се рећи да је он на неки начин био очекиван. Разлог зашто је био очекиван јесте у чињеници да су потенцијали домаћег кинеског тржишта и тражње пре свега, а након тога и понуде, неискоришћени и да постоје велике економске могућности да се првенствено домаће тржиште искористи за раст привреде. Тиме се стиче већа самосталност привреде, а Кина ће мање зависити од дешавања на екстерним тржиштима. Овакав образац развоја не искључује међународна тржишта, нити његове потенцијале, али покушава да у наредном периоду смањи потенцијални негативан утицај међународних дешавања на раст кинеске економије.

Дакле, као и до сада, кинеска влада је одабрала стратегију развоја која је у складу са дешавањима на домаћем и међународном тржишту. С обзиром на то да на међународне догађаје не може да утиче, они ће у мањој мери бити предмет анализе овог рада. Стога ће се анализа испуњења стратегије Визија 2035 првенствено усмерити на оно што Кина држи под контролом, а то је домаће тржиште. Предности Дуалне циркулације по Кину су несумњиве и уколико се њени планови остваре, Кина ће постати највећа светска економија. Но, док се то и не оствари, потребно је рећи да тај план неће бити лако остварити, те да ће се јављати изазови на које ће Кина морати успешно да одговори.

Вероватно најбитније питање на које је потребно одговорити у оквиру ове анализе јесте да ли је могуће остварити планирано повећање домаће тражње, односно потрошње. Да би се одговорило на ово питање морају се сагледати следећи изазови: како повећати потрошњу средње класе, како повећати куповну моћ становништва у руралним пределима и, на крају, како смањити штедњу кинеског становништва.

Кина већ сада има доста јаку средњу класу, која се све више и процентуално повећава, тако да је њено платежно јачање и увећање у апсолутним износима позитиван тренд. Према кинеским прорачунима и стандардима, средњој класи припадају грађани који у току године зараде између 7.250 и 62.500 америчких долара. Тако је, на пример, 2018. године средњој класи припадало 707 милиона становника, дакле скоро половина кинеског становништва. У

питању је велики успех с обзиром на то да је 2000. само 3% становника припадало овој класи (SCPM 2021). Дакле, Кина има средњу класу, која по кинеским прорачунима има могућности за повећање потрошње. С друге стране, треба имати у виду да трошкови живота у Кини значајно варирају. Најскупље је живети у великим приобалним градовима, али су тамо у исто време и највеће зараде. Дакле, високи приходи које поједини слојеви становника имају праћени су углавном и високим трошковима живота. Најчешће спомињан проблем, с тим у вези, у Кини јесте проблем становања, односно издвајања прихода за потребе изнајмљивања или куповине стана, на које генерално одлази највећи део зараде. Стога је и реално сагледати да ли постоје могућности за додатно трошење новца ако највећи део прихода одлази на основне животне потребе, а трошкови живота се не смањују, као ни трошкови становања. Дакле, идеја повећања потрошње у великим градским срединама зависиће и од тога да ли плате градског становништва могу даље да расту и да ли трошкови становања и плаћања основних потреба могу да се смање, како би се новац могао усмерити на потрошњу у областима које директно утичу на квалитет живота становништва, као што су образовање, здравље, спорт, туризам и тако даље. Према томе, уколико се овај проблем реши, тиме се решава проблем замке земаља са средњим нивоом дохотка (Hong 2018, 15).⁶

Што се тиче руралног становништва ситуација је знатно лошија *агроро* могућности за зарађивање и самим тим и за потрошњу. Наиме, неравномерни регионални развој у Кини је текући економски проблем, поготово од осамдесетих година 20. века, када се циљано прешло на њега као стратегију развоја. Денг Сјаопинг је био

⁶ Хонг у поменутом раду наводи да се „замка средњег дохотка“ пре свега огледа у томе што када земља прелази са ниског на средњи ниво дохотка, губи конкурентску предност *агроро* ниских зарада које имају мање развијене земље, а још увек нема технолошку предност које имају високо развијене земље, друго, тешко је променити образац развоја који је постојао када је доходак био низак и треће, све контрадикције које су постојале у претходном облику развоја, а који се везује за ниже приходе, сада у наредној фази још више долазе до изражаја, неретко стварајући оштре друштвене противречности које се огледају како у флукуацији, тако и у стагнацији рада предузећа (Hong 2018, 15).

мишљења да прво морају да се обогате поједини делове земље, у овом случају источни приобални део Кине, а да након тога овај регион финансира развитак осталог дела Кине. И тако је и урађено. Током наредних деценија, када је Кина економски ојачала, почео је процес економског опоравка централне и јужне Кине (Zakić, Sun 2018). Различити пројекти и планови су у том смислу урађени, и то је доста помогло. Но ови делови земље и даље касне у развоју у односу на исток. Стога је један од циљева и овог 14. плана, као и оних пре њега, да се смањи неравномерни регионални развој, исправи неравномерна дистрибуција дохотка и да се уз помоћ раније споменутих стимулативних мера повећа потрошња становништва у руралним областима.

Још један проблем који се тренутно решава, а који је у великој мери доприносио неравномерној дистрибуцији дохотка, јесте проблем мигрантских кинеских радника са села, а који раде у великим градовима. Наиме, у највећим кинеским градовима, услед великог прилива становништва које ту ради, мигрантима (радницима) са села није било омогућено да имају пријаву места пребивалишта у том граду, по основу чега грађани иначе остварују право на здравствено и пензионо осигурање, те на школовање деце. То је био велики проблем за ове раднике, који су константно имали проблеме у остваривања својих права и који су се дуго жалили на овакву дискриминацију. Управо због тога и услед сталног покушаја унапређења квалитета живота кинеских држављана, кинеска влада је почела да припрема мере којима ће се исправити досадашњи закони и омогућити бољи живот како радника миграната, тако и њихових породица, без обзира да ли ти чланови породице живе у граду са њима или у руралним пределима.

Но без обзира на сва ова побољшања, остаје недоумица да ли ће у пракси кинески грађани стварно почети више да троше. Ова дилема условљена је вишевековном кинеском културом у којој је штедња основа живота (Закић, Сун 2014, 870). Када највише зарађују, Кинези највише и штеде, како би у пензији имали довољно средстава за пристојан живот. Када је нешто толико времена научени образац понашања у једној култури, тј. цивилизацији, онда га је тешко променити. Иако истраживања показују да младе генерације Кинеза више троше него старије, они нису ти који имају највише дохотке, нити чине већину средње класе. Стога ће утицај кинеске државе на становништво морати да буде такав да се животна култура мења и

да се штедња стави у други план, а да се више улаже у тренутни квалитет живота.

С друге стране остаје питање *понуде* на кинеском тржишту. Тај аспект је можда најлакше остварити, поготово када се он упореди са аспектом домаће тражње или међународном циркулацијом. Дакле, у оквиру реформе домаће понуде у 14. плану је наглашено да ће кинеска влада предузети читав сет мера усмерених ка томе да понуда кинеских производа и услуга буде много боља и привлачнија кинеским потрошачима него што је она била до сада. То прво подразумева да се изврше озбиљне реформе у државним предузећима, која су деценијама раније била носиоци економског развоја, а која су данас у већој мери препустила ту улогу приватним предузећима. Државна предузећа у Кини која привређују у тзв. нетрадиционалним делатностима, односно раде у области телекомуникација, информационих технологија, сектору услуга итд., због природе посла имају доста другачији начин рада и организовања у односу на традиционалне секторе (металургија, енергетика, грађевинарство). Традиционални сектори морају да унапреде начин рада и да постану ефикаснији, и тога је кинеска влада и свесна, јер је већина њих у веома повлашћеном положају. Код њих су најчешћи проблеми спор и нефлексибилан систем доношења одлука, правдање лоших резултата околностима које не зависе од самог предузећа, те мали степен предузимљивости и иновирања (Shiu 2002).

Такође, у плану је споменут и проблем дисторзије кинеског тржишта, који се јавља услед локалног протекционизма или монопола. Ови проблеми су најчешће везани за државне компаније (Kovacic 2017), али регионално посматрано постоје и регије и делатности у којима су приватне компаније те које имају монопол, а које одређене локалне власти (провинцијске, окружне или градске) подржавају у настојањима да остану у том статусу. Велики је број разлога зашто се то дешава, али је најчешћи остваривање добрих резултата на локалном нивоу. Кинеска влада се већ годинама бори са оваквим проблемима и добро је што је у овом плану дат приоритет да се таква пракса мења.

Поред тога економске политике и мере које ће кинеска влада предузети у области фискалне политике, унапређења улагања у истраживање и развој, те смањења разлике у дохоцима пре свега на

регионалном нивоу, и те како ће утицати да понуда на кинеском тржишту буде боље прилагођена кинеским потрошачима.

Треба, међутим, скренути пажњу и на то да су области индустрије и услуга у којима приватне компаније треба да се повећају инвестиције на домаћем тржишту, а које треба да буду у области иновација, телекомуникација и технологија, и те како под државном контролом. У скоријем периоду имали смо примере великих и познатих приватних кинеских компанија које су имале велике проблеме са кинеском владом. Алибаба (*Alibaba*), Тенсент (*Tencent*) и Диди Чусинг (*Didi Chuxing*) су компаније које су управо због природе свог посла биле на удару кинеских законодаваца који су спречили отварање ових компанија за инострана улагања, тј. за њихово котирање на иностраним берзама и продају акција на истим (Mulrenan, 2021). Алибаба поред тога има проблема и због свог система Алипеј (*Alipay*), који послује у оквиру Ант групе (*Ant group*), који представља облик безготовинског плаћања⁷ које се одвија ван званичног банкарског система, што држави не одговара. Без обзира на то колико су ови системи добри, а по мишљењу грађана су сјајни и иновативни, стално се поставља питање да ли ће и докле ће кинеска влада давати одобрење за њихов рад. Овакав ригидан систем рада који се поставља пред ИТ компаније, или компаније које су у области услуга (попут, рецимо, кинеске верзије Убера (*Uber*), тј. компаније Диди Чусинг), веома утичу да се кинески предузетници запитају да ли уопште желе да раде у овим областима. Није тајна да без обзира на то што у Кини постоји приватна својина, да приватна предузећа и даље послују под јаком контролом кинеске владе, али тај степен контроле доста зависи и од области у којој се послује. Стога је упитно размислити и о томе како да влада привуче новац и инвестиције у ове делатности ако у исто време спроводи стриктну контролу, а предузетници по природи посла којим се баве траже слободу, независност и иновативност.

Још један моменат може утицати на спровођење планова, а тиче се тржишта некретнина и предузимачких компанија. Грађевинска индустрија је како у свету, тако и у Кини, годинама окосница економског развоја. То је индустрија која значајно доприноси расту кинеског БДП-а, и то скоро 25% (Carr 2022), повећању запослености,

⁷ Овај систем плаћања подразумева обављање куповине и плаћање преко телефонске апликације која се једноставно скенира на каси.

повећању тражње и потрошње, и у којој се релативно брзо обрћу новчана средства, што све заједно погодује развоју економије. Стога је и у Кини у периоду модерног развоја она била једна од окосница развоја. Поред изградње инфраструктуре, Кина је имала потребу и за сталном изградњом комерцијалног пословног простора и станова, што је посебно дошло до изражаја у великим градовима са повећањем броја становника и повећањем природног прираштаја. На почетку оснивања НР Кине па све до краја осамдесетих година 20. века само су државне компаније имале могућност пословања у овој индустрији. Тек од почетка деведесетих креће успон приватних компанија. Све до 2019. године Кина је имала мноштво јаких приватних компанија у области изградње некретнина, да би током те, а поготово наредне године увидела да постоје озбиљни проблеми у овој области. Наиме, предузимачке компаније су биле преоптерећене дуговањима, грађани су дуго чекали на изградњу својих станова, а компаније су независно од задуживања настојале да диверсификују свој портфолио у друге делатности, што није помогло и што је довело да још озбиљнијих проблема. Стога је кинеска влада увела тзв. правило *три црвене линије*, које означава да унутар једне компаније три финансијска рачио броја не смеју прећи ниво који у датом тренутку одреди кинеска влада.⁸ Крајем 2021, а и током прве половине 2022. године још увек није решен проблем такорећи банкротства компаније Евергранде (*Evergrande*)⁹ можда и највеће грађевинско-предузимачке компаније у Кини. Она није једина која је у проблему, јер на владином списку постоји још двадесетак компанија са различитим нивоима проблема, али ниједна није као Евергранде. Према томе, овај сектор у приватном власништву је у великом проблему, грађани нису добили свој

⁸ У питању су следећи рачио показатељи: 1. обавезе / укупна актива која у овом тренутку мора бити мања од 70%; 2. нето дуг / капитал који мора бити мањи од 100%; 3. готовина / краткорочни дуг који мора бити мањи од 1. Дато према ЕАС Consulting, "Three Red Lines Policy", <https://eac-consulting.de/china-three-red-lines-policy/>

⁹ Различите су процене колики је био почетни дуг у тренутку када се све сазнало, али су процене да је средином 2021. године дуг Евергранда био 300 милијарди америчких долара, а да је почетком 2022. смањен на 88 милијарди. Дато према: Cheng Evelin. 2021. "How Evergrande found itself on the wrong side of China's regulators", *CNBC*, October 20, <https://www.cnbc.com/2021/10/19/how-evergrande-found-itself-on-the-wrong-side-of-chinas-regulators.html>

пословни или приватни стамбени простор годинама, а у питању је, као што је речено, индустрија која значајно јача кинески БДП. Овај проблем је у неком смислу и охрабрујући, јер је влада увођењем одредби о финансирању и пословању предузимачких компанија јасно дала упозорење да се овако нерезонско и у крајњем случају нелегално пословање више неће толерисати и да ће се више пратити њихов рад. Наравно, влада ће средити ову ситуацију, али биће потребно време да се сви ови проблеми рашчисте, а за то време циљеви и планови остају исти – 30.000 долара БДП по глави становника до 2035. године.

У оквиру *међународне циркулације* једна одредница је доста интересантна, а односи се на привлачење иностраних инвестиција на тржиште Кине. Она је специфична, јер у плану јасно стоји да ће Кина у наредном периоду отворити за инвестирање делатности које до сада нису биле дозвољене странцима, и то поготово у области телекомуникација. Дакле, Кина је спремна на то да оштре критеријуме за улазак на њено тржиште прилагоди новим околностима како би привукла инострани капитал и технологију. То је поготово потребно имати у виду у ситуацији када Кина има погоршане политичке односе са ЕУ и док је Споразум о свеобухватном улагању (Comprehensive Agreement on Investments – CAI) потписан у начелу (ЕС 2020), али није у пракси усвојен и реализован, тј. ратификован. Иако су ЕУ и Кина до сада имале осам рунди преговарања овог споразума, због погоршаних политичких односа овај уговор није ступио на снагу, али је без обзира на то значајно да се Кина више отвара за иностране инвестиције, што је од почетка била намера и основни приговор ЕУ. Поред одредница овог плана, уколико би и CAI ступио на снагу, који садржи значајне олакшице везане за инвестирање компанија из ЕУ на тржиште Кине, европске компаније би оствариле значајне бенефите на кинеском тржишту.

Но, уколико се сукоб у Украјини ускоро не реши и уколико се заостре међународни односи међу великим силама, извесније је да ће Кина блиско сарађивати са земљама у окружењу, Блиском истоку, Африци или Латинској Америци, пре него што ће увећавати сарадњу са ЕУ, о чему, рецимо, сведоче и подаци о светској дистрибуцији кинеских инвестиција (Marjanović et al. 2020, 47-48). Лађевац и Стекић (2021) наводе да су улагања у оквиру иницијативе „Појас и пут“ управо у обрнутој корелацији са фактором политичког ризика, односно већа су тамо где је ризик мањи. С друге стране, Кина

јесте Европској унији највећи трговински партнер, али „виши интереси”, попут политичких, могу у дужем року променити ситуацију. С тим у вези не треба заборавити ни улогу и место Србије у кинеским економским плановима. Србија има могућности да значајно унапреди сарадњу са Кином, посебно у области инвестиција, јер су ту могућности за унапређење значајно боље него у области трговине.

Што се тиче трговине, и ту има поједних елемената за забринутост, али се кинески званичници надају да су у питању краткорочни проблеми. Наиме, током првог и пред крај другог квартала смањен је увоз у Кину и то јасно указује на мању тражњу и потрошњу, што је наравно било последица локдауна током ова два прва квартала, када је велики број кинеских грађана трошио што је могуће мање. Полако се повећава јавна и индустријска тражња, али се потрошња становништва тешко опоравља. С друге стране, извоз се нагло опоравио чим је локдаун завршен и био је већи него што је планирано. Међутим, и у овој процени опоравка кинеског извоза треба бити опрезан јер је и он под утицајем сукоба у Украјини, али и под утицајем притиска инфлације, који долази споља и који драматично обара приходе Кине. Дакле, трговински резултати Кине су у погледу извоза и те како изложени спољним притисцима, а на њих она не може да утиче.

Закључак

На крају овог рада може се рећи да Кина иде у добром смеру да оствари зацртани циљ. Спроводе се многе реформе на домаћем тржишту, како у погледу понуде, тако и у погледу тражње, те је јасно да је озбиљност кинеске владе у том погледу велика, као и њена одлучност. Промене које се односе на начин развоја и спровођења Дуалне циркулације су оправдане и очекиване. Но на многе елементе унутар плана, тј. начина функционисања Дуалне циркулације, кинеска влада не може да утиче, попут штедње становништва, тј. њеног смањења, те постоји одређени степен опреза приликом оцене да ли препреке на домаћем тржишту могу бити савладане.

Мора се напоменути да Кина није једина земља која размишља о повећању потенцијала сопственог тржишта и о већој самодовољности. Пандемија је поготово током 2020. године показала колико је светска заједница у трговинским токовима увезана и

колико сви зависе једни од других. У жељи да се нађу тржишта на којима је повољно инвестирати и где су трошкови радне снаге мали, дошло се до тога да у ситуацијама локдауна или блокада поједине земље немају довољно медицинског материјала који се производи у земљи, или немају довољно хране, тј. појединих врста хране. Поред ових врста зависности, и енергетска зависност доста мучи поједине земље које немају довољно природних ресурса или новца да обезбеде енергетску независност. Стога се повећање самодовољности просто намеће као питање домаће безбедности и преживљавања. У том смислу и Кина припрема своју стратегију Дуалне циркулације, која ће омогућити да буде значајно самосталнија у свом развоју.

Што се тиче међународног тржишта, ту ће проблеми за остваривање циљева дефинисаних Дуалном циркулацијом и другим миленијумским циљем бити много већи. И пре појаве пандемије Кина је имала пуно успона и падова у економским односима пре свега са САД, а након тога и са Европском унијом. Потребно је подсетити се да је трговински рат САД са Кином, покренут током мандата Доналда Трампа (*Donald Trump*), и те како утицао и на смањење обима трговине и на смањење обима инвестиција, и то на обе стране. С друге стране, ЕУ је током прве године пандемије побољшала степен трговинске размене са Кином, и Кина је постала највећи трговински партнер ЕУ. Но сва настојања да се до краја реализује, тј. ратификује Свеобухватни споразум о инвестицијама (CAI) током 2021. су пропала, пре свега због проблема у Синђангу и питања поштовања људских права припадника исламске заједнице у тој провинцији, те проблема у Хонгу Конгу, али и због незадовољства појединих чланица Уније које су сматрале да је овај споразум користан само за Немачку, а не и за друге земље. Међутим, ни у немачком парламенту није владао прокинески сентимент *apropo* овог споразума, већ су се, напротив, и ту нашле поједине политичке групације које су опструирале ратификацију овог споразума. Дакле, ни сама Унија није била уједињена по овом питању и партикуларни интереси су надвладали интересе заједнице. Да је овај споразум ратификован, он би омогућио знатно лакше улагање ЕУ компанија у Кину, а са друге стране и Кина би можда била више мотивисана да улаже у ЕУ, без обзира на скрининг механизам који је ЕУ увела за стране инвестиције, а који је првенствено био усмерен на стопирање кинеских инвестиција. Дакле, у оваквој констелацији Кина је већ пре пандемије вируса корона имала ограничене могућности за рад на два најбитнија светска тржишта.

На већ поменуте проблеме у оквиру тзв. кинеске међународне циркулације треба додати и проблеме који су дошли са пандемијом и додатно са ратом у Украјини. Што се тиче пандемије, иако је Кина успела релативно брзо да се опорави од првог удараца пандемије током 2020. године и да буде једина међу водећим економијама која је остварила позитивну стопу раста БДП-а, током 2022. ситуација се додатно искомпликовала услед примене нулте ковид стратегије (Zero Covid Strategy). Наиме, услед повећања броја заражених и оболелих Шангај је био у тоталној блокади, тј. карантину, скоро три месеца, а у питању је град и лука који неизмерно доприноси кинеској економији.¹⁰ О значају ове луке говоре и подаци да су сви водећи лидери развијених земаља, па чак и шефица Међународног монетарног фонда Кристалина Георгијева, вршили притисак на председника Сија да укине ову стратегију и да омогући несметан проток робе кроз ову луку. У једном тренутку је више од 500 бродова контејнера чекало на улазак у Шангај. Колико је ово био озбиљан проблем сведоче и подаци да је пројекција БДП-а за Кину за 2022. годину била око 5,5% на почетку године, а да је након овог затварања смањена на 2,7–3,1% већ у зависности од тога која је методологија израчунавања била примењена. Треба напоменути да је Кини, генерално посматрано, потребно да стопа раста БДП-а буде око 6% на годишњем нивоу, да би се између осталог остварила Визија 2035. Остаје да видимо како ће се даље пандемија развијати и колико дуго ће Кина и даље наставити да примењује нулту ковид стратегију, те како ће се то одразити на БДП.

Када је Украјина у питању, Руска Федерација је започињањем рата, очекивано, изазвала велике потресе у међународним односима, а који су у крајњој инстанци довели до примене до тада највећих појединачних санкција које је ЕУ увела једној земљи (Petrović, 2022, 78). Ови догађаји су несумњиво ставили Кину у незгодну позицију, и то у погледу два аспекта. Први аспект односи се на сарадњу са ЕУ и САД, а други на односе у сарадњи са Русијом. Као што је већ напоменуто, Кина је највећи трговински партнер ЕУ и овакав развој ситуације је ставља у позицију да балансира у разговорима како са ЕУ, тако и са Русијом. Са ЕУ опрез јер је и даље ЕУ основа њеног економског развоја, а са друге стране Русија је велики извор

¹⁰ У истом периоду, током априла 2022. године, 20 великих градова у 15 провинција такође је било у локдауну.

енергената за Кину. Иако је званични став Кине немешање у територијалне сукобе и поштовање територијалног интегритета било које земље, Кина није осудила нападе Русије на Украјину и тиме се сврстала на страну малог броја земаља, попут рецимо Индије, које не желе да се мешају у овај сукоб. Такав став изазвао је осуду већине западних земаља и додатно смањио маневарски простор Кине за даљи развитак економске сарадње. Стога је и јасно да се Кина окреће оним тржиштима на којима нема овакву врсту притисака и проблема, али са друге стране та тржишта нису развијена као тржиште ЕУ или САД. У том смислу није немогућа преоријентација на друга тржишта, како за трговину, тако и за инвестиције, али то захтева додатно време за развијање нових односа.¹¹ Управо је због тога фактор времена за проналажење и остваривање сарадње са новим или проширивање сарадње са постојећим партнерима тај који потенцијално може највише утицати на кинеску међународну циркулацију и последично на Визију 2035.

Стога је главни закључак ове анализе да се кроз примену нове парадигме развоја, тј. кроз Дуалну циркулацију, може остварити други миленијумски циљ који подразумева БДП по глави становника од 30.000 америчких долара, а да ће успех ове стратегије првенствено зависити од дешавања у оквиру међународне циркулације, а мање од домаће циркулације. Међународна циркулација је изложена у овом тренутку превеликом броју непознатих варијабли, и то како у политичком, тако и безбедносном и економском смислу, да би се могло са већим степеном сигурности тврдити да ће Кина постићи успех у оквиру међународне циркулације. Што се тиче домаће циркулације, већи проблем је на страни тражње него на страни понуде. На страни понуде држава је правилно идентификовала уска грла привреде које је неопходно променити, а са стране тражње и даље остаје главно питање да ли у околностима какве јесу у 2022. години има изгледа да се у наредних 13 година домаћа потрошња толико повећа да би економија имала довољно снажан замајац за остваривање планираног циља.

¹¹ Кина је, рецимо, због трговинског рата са САД значајно повећала трговину са Вијетнамом, Малезијом, Бангладешом и Мексиком, тако да постоје алтернативе, само их треба пронаћи и развити.

Библиографија

- Babić, S. Blagoje. 2007. *Ekonomija Azije*, Beograd: Megatrend univerzitet.
- Bramall, Chris. 2008. *Chinese Economic Development*, London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group
- Carr, Earl. 2022. "Is Evergrande Actually China's Lehman Brother's Moment?", *Forbes*, 27 May, Accessed: 4 July 2022. <https://www.forbes.com/sites/earlcarr/2022/05/27/is-evergrande-actually-chinas-lehman-brothers-moment/?sh=732423056c79>,
- Cheng, Evelin. 2021. "How Evergrande found itself on the wrong side of China's regulators", *CNBC*, October 20, Accessed: 4 July 2022. <https://www.cnbc.com/2021/10/19/how-evergrande-found-itself-on-the-wrong-side-of-chinas-regulators.html>
- [CSET] Center for security and emerging technologies, 2021. "Outline of the People's Republic of China 14th Five-Year Plan for National Economic and Social Development and Long-Range Objectives for 2035", English translation of the Chinese official document published on the website of Xinhua from March 12, 2021. Accessed: 25 October 2021. https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/t0284_14th_Five_Year_Plan_EN.pdf
- [EC] European Commission (2020, December 30). EU-China Comprehensive Agreement on Investment - The Agreement in Principle. Accessed: 25 October 2021. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/december/tradoc_159242.pdf
- EAC Consulting. "Three Red Lines Policy". Accessed: 4 July 2022. <https://eac-consulting.de/china-three-red-lines-policy/>
- Heilmann, Sebastian, and Oliver Melton. 2013. "The Reinvention of Development Planning in China, 1993-2012", *Modern China* 39(6): 580-628, DOI: 10.1177/0097700413497551
- Hong Yinxing. 2018. "The major innovations of Chinese economic development theories in the new era", *China Political Economy*, Vol. 1 No. 1: 13-29, DOI: 10.1108/CPE-09-2018-006
- Hu Angang. 2013. "The Distinctive Transition of China's Five-Year Plans", *Modern China*, 39(6): 629-639, DOI: 10.1177/0097700413499129
- Kovacic, E. William. 2017. "Competition Policy and State-Owned Enterprises in China", *World Trade Review*, 16 (4): 693-711, DOI:10.1017/S1474745617000271

- Kwan Hung Chi. 2021. "Dual Circulation" as China's New Development Strategy –Toward a Virtuous Cycle between Domestic and International Circulations, Research Institute of Economy, Trade and Industry, January 13. Accessed: 4 July 2022. <https://www.rieti.go.jp/en/china/20101301.html>
- Lađevac, Ivona and Nenad Stekić. 2021. "Assessing the Political Risks in Eurasia in the Wake of the Fifth China's 'Grand Strategy'", *The Review of International Affairs*, Vol. LXXII, No. 1183: 47-66. DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ria.2021.72.1183.3
- Liu Hong. 2020. "New Development Pattern of "Dual Circulation" in Mainland China and Hong Kong's Role", *Economic Review*, August, Hong Kong Financial Research Institute. Accessed: 25 October 2021. [https://www.bochk.com/dam/investment/bocecon/SY2020023\(en\).pdf](https://www.bochk.com/dam/investment/bocecon/SY2020023(en).pdf)
- Lu Ding. 2016. "China's 'Two Centenary Goals': Progress and Challenge", *East Asian Policy*, Vol. 08, No. 2: 79-93, DOI: 10.1142/S1793930516000222, https://www.researchgate.net/publication/304669725_China's_Two_Centenary_Goals_Progress_and_Challenge
- Marjanović, Darko, Elena Jovičić, and Danijela Stojanović. 2021. "The global distribution of Chinese investments: Importance for the economy of Serbia", *Ekonomika* 67, no. 1: 43-55
- Mulrenan Stephen. 2021. "Tech companies and investors respond to China's regulatory crackdown", International Bar Association, 22 November. Accessed: 25 July 2022. <https://www.ibanet.org/Tech-companies-and-investors-respond-to-Chinas-regulatory-crackdown>
- Petrović Miloš. 2022. "European Union and Ukraine: the strategic partnership leading to (some)where?", *Međunarodni problemi – International Problems*, Vol. LXXIV, No. 1: 75-101, DOI: <https://doi.org/10.2298/MEDJP2201075P>
- [TWB] The World Bank, GDP per capita (current US\$) – China. Accessed: 25 October 2021. <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=CN>.
- Shiu Alice. 2002. "Efficiency of Chinese Enterprises", *Journal of Productivity Analysis*, No. 18: 255-267
- [SCMP] South China Morning Post. 2021. "China's expanding middle class is starting to look a lot like the US', but it's not a good thing", 8 December. Accessed: 25 July 2022. <https://www.scmp.com/>

economy/china-economy/article/3158753/chinas-expanding-middle-class-starting-look-lot-us-its-not

- Stanojević, Nataša. 2021. "Green Silk Road and Sustainable Agriculture in Southeast Europe", Working paper China-CEE Institute, No. 8: 1-17. Accessed: 25 July 2022. Working_paper-202108-Nataša-Stanojević.pdf (china-cee.eu)
- Stanojević, Nataša. 2022. "The 'Dual Circulation' Strategy: China's response to declining international economic connectivity". In: Liu Zuokui and Branislav Đorđević (eds.), *The Connectivity Cooperation between China and Europe: A Multi-Dimensional Analysis*: 106-129. DOI: 10.4324/b22839-9. Routledge.
- Zakić, Katarina. 2021. "New development paradigm within the Chinese 14th five-year plan-Chinese vision of modern China", *The Review of International Affairs*, Vol. LXXII, Number 1183: 67-87.
- Zakić, Katarina and Meixing Sun. 2018. „Kineski model regionalnog razvoja–strateške lekcije“ Zbornik radova sa međunarodne naučne konferencije *Regionalni razvoj i prekogranična saradnja*, Ugovorna okružna privredna komora Pirot: 213-223.
- Закић, Катарина и Сун Синђуен. 2014. „Сличности и разлике пословне културе у Народној Републици Кини и Републици Србији“, Зборник Матице српске за друштвене науке, 149 (4/2014): 863-873. DOI: 10.2298/ZMSDN1449863Z

DUAL CIRCULATION - AN ALTER IN CHINA'S ECONOMIC DEVELOPMENT POLICY

Abstract: The People's Republic of China had begun the transformation of the Chinese economy starting in 1949, which was not changed significantly before that for centuries. The country faced a long and challenging path of changing the political, economic, legal and social environment, which aimed to alleviate and eventually eradicate poverty in China. Numerous cycles of change outlined in Chinese famous five-year development plans have been the basis and backbone for implementing reforms. Many reforms proclaimed in plans have been unsuccessful such as the *Great Leap Forward* policy. Others, such as *Open Door Policy* or *Going Global*, were very successful. Sixty years after the first economic reforms, China managed to become the number two world economy in 2010. Today, China is facing new challenges and goals. The main Chinese goal is to achieve a plan set through Vision 2035, which aims to have a gross domestic product of 30.000 US dollars per capita. In that way, China would achieve its goal of becoming a modern developed socialist economy, and at the same time, it would significantly endanger the first place of the United States in terms of the size of the economy. To achieve this goal, China had to introduce new changes in its economy, which are foreseen by the new development plan and which will be implemented through the Dual circulation strategy. Alter in the policy indicates the current direction of development and greater reliance on one's own economic potential and less on external ones. The main goal of this paper is to briefly present the economic development of the People's Republic of China so far, point out the novelties regarding the new development plan, as well as to identify the primary problems in achieving the new goals. Qualitative analysis of primary and secondary data will be used as a methodological tool for studying changes. The main research question is: Can China achieve the set goal in Vision 2035 thanks to the changes in the way of development?

Keywords: PR China, economic development, Dual circulation, 14th development plan, Vision 2035.